

Trygve Bergsåker

PENGE- KRAVSRETT

3. utgave

GYLDENDAL
JURIDISK

TRYGVE BERGSÅKER

PENGEKRAVSRETT

3. UTGAVE

GYLDENDAL
JURIDISK

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2015

1. utgave, 1994

2. utgave, 2011

3. utgave, 3. opplag 2016

ISBN: 978-82-05-46259-5

Omslagsdesign: Gyldendal Akademisk

Sats: Type-it AS, Trondheim 2015

Alle henvendelser om boken kan rettes til

Gyldendal Juridisk

Postboks 6730 St. Olavs plass

0130 Oslo

www.gyldendal.no/juridisk

juridisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Det er gått lang tid siden første utgave av boken kom i 1994. Annen utgave er holdt innenfor samme ramme med hensyn til innhold og omfang. Boken er ført à jour med nytt rettsmateriale som lovgivning, rettspraksis, litteratur og internasjonalt materiale. Emnevalg og kapittelinnndeling er som i første utgave, og bokens samlede omfang er også omtrent som tidligere. Noen temaer er mer berørt av nytt materiale enn andre, og noen kapitler er derfor skrevet om mer enn andre. Kapitlet om renter er redusert idet rettspraksis har ført til avklaringer som forenkler redegjørelsen.

Oslo, august 2011

Trygve Bergsåker

Forord til tredje utgave

Boken er ført à jour med nytt rettsmateriale – lovgivning, domspraksis og annet materiale – siden forrige utgave kom i 2011. Samfunns- og rettsutviklingen har gått sin gang. Vi har fått praksis fra Høyesterett som har bidratt til avklaring av spørsmål knyttet til avsavnsrenter, og i tillegg gode illustrasjoner innenfor andre sentrale temaer i pengekravssretten. Kontante penger (sedler og mynter) som lovlig og tvungent betalingsmiddel utfordres stadig mer av betalingskort og annen elektronisk betaling, samt av samfunnets behov for kontroll med etterlevelse av skatte- og avgiftsregimet og for tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering. Boken inneholder på disse og enkelte andre områder noen spede antydninger om spenninger mellom eldre lovgivning og den nye virkeligheten. De tematiske rammene for boken er likevel som i forrige utgave, og omfanget er også omtrent det samme.

Oslo, juni 2015

Trygve Bergsåker

Innholdsoversikt

I	
INNLEDNING	21
II	
BETALINGSTID, BETALINGSSTED, MODERNE	
BETALINGSFORMIDLING	38
III	
RENTER OG RENTESRENTER	53
IV	
OVERDRAGELSE AV FORDRINGER OG FORPLIKTELSER	85
V	
MORTIFIKASJON AV OMSETNINGSGJELDSBREV MV.	124
VI	
SAMSKYLD OG REGRESS	133
VII	
CESSIO LEGIS, SUBROGASJON	167
VIII	
RETTSVIRKNINGER AV BETALINGSMISLIGHOLD, MED HOVEDVEKT	
PÅ FORSINKELSESRENTER	173

IX	
INKASSO	205
X	
KREDITORMORA	217
XI	
MOTREGNING	235
XII	
TILBAKEBETALING OG TILLEGGSBETALING	266
XIII	
FALL I PENGEVERDIEN	293
XIV	
OPPGJØR	301
XV	
FOREDELSE	317
XVI	
PENGEKRAV I FORBRUKERFORHOLD	360
LITTERATUR, FORKORTELSER OG REGISTRE	383

Innholdsfortegnelse

I

INNLEDNING	21
1. Emne og terminologi. Rettskildene	21
2. Forskjellige typer pengefordiner	23
2.1 Inndeling etter fordringens grunnlag	23
2.2 Inndeling etter dokumentbruk	24
2.2.1 Innledning	24
2.2.2 Gjeldsbrev	24
2.2.3 Omsetningsgjeldsbrev og enkle gjeldsbrev	28
2.2.4 Bruk av gjeldsbrev i praksis	32
2.2.5 «Muntlige» fordringer	32
2.2.6 Sammenfatning: gjeldsbrev og muntlige fordringer ..	33
2.2.7 Innskuddsbøker	33
2.3 Andre inndelingskriterier	33
3. Den rettslige betydning av at det utstedes gjeldsbrev.	
Gjeldsbrevlovens anvendelsesområde	34
4. Andre regler	37

II

BETALINGSTID. BETALINGSSTED. MODERNE

BETALINGSFORMIDLING	38
1. Betalingstid	38
1.1 Forfall	38
1.1.1 Innledning	38
1.1.2 Påkrav	38
1.1.3 Fastsatt forfall	39
1.1.4 Førtidig (ekstraordinært) forfall	40
1.1.5 Oppsigelsesklausuler	42
1.2 Frigjøringstid og rett til førtidig tilbakebetaling	43

2. Betalingssted	45
3. Moderne betalingsformidling	46
3.1 Innledning. Sammenkobling av betalingstid og betalingssted	46
3.2 Finansavtalel. §§ 38 og 39	47
 III	
RENTER OG RENTESRENTER	53
1. Innledning	53
1.1 Formål og funksjon. Tid er penger	53
1.2 Kreditrenter, forsinkelsesrenter, avsavnsrenter	55
2. Rettsgrunnlag for renter og rentesrenter	57
2.1 Avtale, lov og andre grunnlag for renteplikt	57
2.2 Særlig om avsavnsrenter	61
2.2.1 Innledning	61
2.2.2 Reelle hensyn – forskjellige typer fordringer	62
2.2.3 Status avsavnsrenter etter Høyesteretts praksis 2002–2014	70
2.2.4 Rentekompensasjonens omfang og form	73
3. Rentekrav etter erstatningsrettslige synspunkter	76
3.1 Innledning	76
3.2 Ansvarsgrunnlag	77
3.3 Erstatningens omfang	78
3.4 Forholdet til forsinkelsesrentel. § 3 tredje ledd	78
4. Rentekrav i medhold av avtl. § 36	79
5. Rentekrav etter alminnelige berikelsessynspunkter	79
6. Særlig om rentesrenter	80
 IV	
OVERDRAGELSE AV FORDRINGER OG FORPLIKTELSER	85
1. Innledning	85
1.1 Hovedregelen om fri overdragelsesrett på kreditorsiden ..	85
1.2 Unntak fra retten til overdragelse	87
1.2.1 Avtale	87
1.2.2 Lov	88
1.3 Kort om pantsettelse av pengefordinnger	89
1.4 Terminologi	89
1.5 Overdragelse av pengefordinnger i praksis. Prisdannelsen på fordringer	90
2. Kontraktsrettslige spørsmål	91
2.1 Oversikt	91
2.2 Veritasansvaret	92
2.2.1 Innledning	92
2.2.2 Hvilke situasjoner omfattes av § 9?	93

2.2.3 Forholdet mellom § 9 og ekstinksjonsregler til fordel for cesjonaren	96
2.2.4 Forholdet mellom § 9 og kjøpslovens regler om selgers ansvar for rettsmangler	96
2.2.5 Veritasansvarets omfang	97
2.3 Bonitasansvaret	98
2.3.1 Innledning	98
2.3.2 Forskjellige typer bonitasansvar	99
2.3.3 Overdragelse av vekselobligasjon ved endossement ..	100
2.3.4 Overdragelse av andre fordringer enn vekselobligasjoner ved endossement	101
3. Tredjepersonspørsmål	101
3.1 Innledning	101
3.2 Omsetningsgjeldsbrev	103
3.2.1 Det felles legitimasjonsvilkåret	103
3.2.2 De enkelte negotiabilitetsreglene (legitimasjonsreglene)	105
3.3 Fordringer registrert i verdipapirregister	116
3.4 Enkle fordringer	118
4. Debitorskifte (gjeldsovertakelse)	121

V

MORTIFIKASJON AV OMSETNINGSGJELDSBREV MV.	124
1. Innledning	124
2. Mortifikasjon i kreditors interesse	125
2.1 Behov og vilkår	125
2.2 Kort om fremgangsmåten	127
2.3 Virkningen av mortifikasjon i kreditors interesse	127
3. Mortifikasjon i debtors interesse	128
3.1 Behov og vilkår	128
3.2 Kort om fremgangsmåten	130
3.3 Virkningen av mortifikasjon i debtors interesse	131
4. Nærmere om situasjonen etter en mortifikasjonsdom	131

VI

SAMSKYLD OG REGRESS	133
1. Innledning	133
2. Oversikt over de viktigste heftelsesformene	136
2.1 Solidarisk ansvar	136
2.2 Proratarisk ansvar	137
2.3 Alternativt ansvar	139
2.4 Andre ansvarsformer og ansvarsbetegnelser	139
3. Hvilken heftlesesform gjelder?	140

3.1 Ansvaret utad: hovedregelen om solidaransvar	140
3.2 Regressomgangen	142
4. Solidarisk ansvar	143
4.1 Innledning	143
4.2 Sideordnet solidaransvar	143
4.2.1 Ansvaret utad	143
4.2.2 Regressen	144
4.3 Garantiansvar	149
4.3.1 Innledning	149
4.3.2 Selvskyldnerkausjon, simpel kausjon og andre kausjonsformer	150
4.3.3 Bonitasansvar	159
4.4 Delvis solidaritet	160
4.5 Enkelte terminologiske spørsmål	163
5. Ansvaret pro rata	164
5.1 Ansvaret utad	164
5.2 Regressen	165
6. Alternativt ansvar	165
6.1 Ansvaret utad	165
6.2 Regressen	166

VII

CESSIO LEGIS, SUBROGASJON	167
1. Innledning	167
2. Kausjonistens regresskrav	168
3. Intervensjonsbetalernes regresskrav	169
4. Forsikringsselskapets regresskrav	170
5. Foreldelse av regresskrav	170
6. Forholdet til gjeldsbrevlovens regler om avhendelse	170
7. Springende regress	171

VIII**RETTSVIRKNINGER AV BETALINGSMISLIGHOLD, MED HOVEDVEKT**

PÅ FORSINKELSESRENTER	173
1. Innledning	173
1.1 Oversikt over spørsmålene	173
1.2 Forsinkelsesrenter – reelle hensyn	174
2. Forsinkelsesrenteloven	175
2.1 Innledning	175
2.2 Lovens anvendelsesområde	178
2.2.1 Pengekrav	178
2.2.2 På formuerettens område	178

2.2.3 Avtalefrihet	180
2.2.4 Forholdet til spesiallovgivningen	180
2.3 Vilkår for krav på forsinkelsesrenter	181
2.4 Renteperioden	183
2.4.1 Forfallsrente og påkravsrente	183
2.4.2 Nærmere om påkravsrente	186
2.5 Kreditormora mv.	189
2.6 Forsinkelsesrentens størrelse	191
2.6.1 Rentefoten	191
2.6.2 Rentesrenter?	192
2.7 Erstatning for tap som ikke dekkes av forsinkelsesrenten ..	194
2.8 Særreglene for forbrukergjeld	196
2.9 Forsinkelsesrenter utenfor formueretten	198
3. Forholdet mellom forsinkelsesrenteloven og gbl. §§ 6 og 40	199
4. Tilbakeholdsrett	201
5. Heving	202
6. Erstatningsansvar	203
IX	
INKASSO	205
1. Oversikt	205
1.1 Inkassoloven	205
1.2 Lovens fravikelighet	207
1.3 Inndrivingens tre faser	207
1.4 «Inkasso» og «inndriving»	208
2. God inkassoskikk	209
2.1 Innledning	209
2.2 Nærmere om kriteriet	209
2.3 Virkninger av inndriving i strid med god inkassoskikk	211
3. Nærmere om inndrivingsprosessen	211
3.1 Fase (1): inkassovarsel og betalingsfrist	211
3.2 Fase (2): utenrettslig inkasso	213
3.3 Fase (3): rettslig inkasso	214
4. Skyldnerens ansvar for kreditors inndrivingskostnader mv. i fase (1) og (2)	215
5. Skyldnerens ansvar for sakskostnader i fase (3)	216

X

KREDITORMORA	217
1. Innledning	217
2. Vilkår for kreditormora	220
2.1 Vilkår på kreditorsiden	220
2.1.1 Innledning	220
2.1.2 Kreditor avviser betaling überettiget	221
2.1.3 Kreditor unnlater å yte nødvendig medvirkning	221
2.1.4 Andre omstendigheter som kreditor har risikoen for ..	222
2.1.5 Kreditors mislighold av vederlagsforpliktelsen	224
2.2 Vilkår på debitorsiden	226
2.2.1 Innledning	226
2.2.2 Debitor frigjøringstid må være kommet	226
2.2.3 Debitor må være klar til å betale	227
2.2.4 Særlig om oppfyllelsesforsøk fra tredjemann	228
3. Rettsvirkninger av kreditormora	228
3.1 Innledning	228
3.2 Debitors betalingsplikt oppheves midlertidig	229
3.3 Debitors renteplikt opphører	230
3.4 Debitors rett til å deponere	232
3.5 Debitors krav på motytelsen	233
3.6 Kreditors erstatningsansvar for debitors tap	234

XI

MOTREGNING	235
1. Innledning	235
1.1 Hva er motregning?	235
1.2 Hovedkrav og motkrav	236
1.3 Defensiv og offensiv motregning	237
1.4 Frivillig og tvungen motregning	237
2. De grunnleggende reelle hensyn	239
2.1 Innledning	239
2.2 Lettvint oppgjørsmåte	239
2.3 Effektiv «inkasso»	240
2.4 Sikkerhet for motfordringen	242
2.5 Kontanthensynet – hensynet til isolert oppgjør	243
2.6 Rimelighet og rettferdighet	244
2.6.1 Alminnelige betraktninger	244
2.6.2 Særlig om konnekse krav	245
3. Motregningsvirkningen	247
3.1 Ensidig erklæring er tilstrekkelig	247
3.2 Motregningserklæring er nødvendig	248
3.3 Nærmere om tidspunktet for motregningsvirkningen	249

4. De alminnelige motregningsvilkår	249
4.1 Innledning	249
4.2 Komputabilitet	250
4.3 Gjensidighet	251
4.4 Motkravet må være forfalt, og frigjøringstiden for hovedkravet må være kommet	253
4.5 Andre alminnelige vilkår?	254
4.5.1 Samme betalingssted?	254
4.5.2 Motregningsrett etter eget betalingsmislighold?	254
4.5.3 Kan motregning avskjæres på grunn av misbruk av rett?	255
5. Unntak fra gjensidighetsvilkåret	256
5.1 Motregning med motkrav på tredjemann etter cesjon av hovedkravet	256
5.1.1 Innledning	256
5.1.2 Hovedkravet er en enkel fordring	257
5.1.3 Hovedkravet er knyttet til et omsetningsgjeldsbrev	260
5.2 Andre unntak fra gjensidighetsvilkåret	262
6. Fordringer som ikke kan gjøres opp med tvungen motregning	262
6.1 Innledning	262
6.2 Lovbestemte unntak	262
6.3 Unntak etter analogi fra reglene om beslagsfrihet	265
 XII	
TILBAKEBETALING OG TILLEGGSBETALING	266
1. Innledning	266
2. Tilbakebetaling	268
2.1 Oversikt over spørsmålene	268
2.2 Tilbakebetaling etter erstatningsrettens alminnelige regler	268
2.3 Tilbakebetaling etter kontraktsrettens alminnelige regler	269
2.4 Tilbakebetaling ved a konto-betaling	271
2.5 Læren om <i>conductio indebiti</i>	272
2.5.1 Innledning	272
2.5.2 Momenter av betydning ved vurderingen	276
2.5.3 Tilbakebetalingskravets omfang, herunder rentespørsmålet	284
2.6 Tilbakebetalingskravets karakter	287
3. Tilleggsbetaling	290
 XIII	
FALL I PENGEVERDIEN	293
1. Innledning	293
2. Nominalisme og valorisme	294
3. Renter og rentesrenter	295

4. Avtalt indeksregulering o.l.	295
5. Lovbestemt indeksregulering o.l.	298
6. Kontraktsrevisjon i medhold av avtl. § 36	298
7. Særlig om erstatning for inflasjonstap under betalingsmislighold	299
 XIV	
OPPGJØR	301
1. Innledning	301
2. Betalingsmidler	303
2.1 Lovlige og tvungne betalingsmidler	303
2.2 Fordringer i fremmed valuta	308
3. Delvis oppgjør	309
3.1 Debitorers rett til å foreta deloppgjør	309
3.2 Debitorers plikt til å foreta deloppgjør	311
3.3 På hvilken gjeldspost skal en delbetaling avskrives?	311
4. Betaling under forbehold mv. Debitorers rett til kvittering ...	313
5. Intervensjonsbetaling	314
5.1 Innledning	314
5.2 Kreditorers plikt til å motta intervensjonsbetaling	315
5.3 Intervensjonsbetalernes regressrett	315
 XV	
FOREDELSE	317
1. Innledning	317
1.1 Emnet for dette kapitlet	317
1.2 Hva er foreldelse? Reelle hensyn	317
1.3 Kort oversikt over hovedspørsmålene	319
1.4 Foreldelseslovens anvendelsesområde	320
1.5 Kan foreldelsesloven fravikes ved avtale?	322
1.6 Forholdet til reklamasjonsregler	325
2. Foreldelseslovens alminnelige regler	326
2.1 Fristens lengde	326
2.2 Fristens utgangspunkt	326
2.2.1 Hovedregelen	326
2.2.2 Krav oppstått ved mislighold	328
2.2.3 Førtidig forfall mv.	331
2.2.4 Krav som bygger på garanti	332
2.3 Alminnelige tilleggsfrister	333
2.4 Fristavbrudd og virkningene av dette	337
2.4.1 Oversikt	337
2.4.2 Avbrytelse ved skyldnerens erkjennelse	338
2.4.3 Avbrytelse ved saksanlegg mv.	338

2.4.4 Virkningen av fristavbrudd ved erkjennelse	339
2.4.5 Virkningen av fristavbrudd ved saksanlegg mv.....	339
3. Særregler for bestemte typer fordringer	341
3.1 Innledning	341
3.2 Bankinnskudd m.m.	342
3.3 Gjeldsbrev og pengelån	342
3.4 Pensjon, underholdsbidrag m.m.	345
3.5 Kausjon	345
3.5.1 Innledning	345
3.5.2 Selvstendig foreldelse	346
3.5.3 Aksessorisk foreldelse	347
3.5.4 Nærmere om rekkevidden av §§ 7 og 25 nr. 2	348
3.6 Regressfordring	350
3.7 Erstatningskrav	352
3.7.1 Innledning	352
3.7.2 Treårsfristen	353
3.7.3 Tyveårsfristen	353
3.7.4 Nærmere om erstatning for personskade på kontraktsgrunnlag	354
3.7.5 Erstatningskrav mv. i straffesak	355
3.8 Krav mot verge mv. og visse krav i selskapsforhold	355
4. Foreldelsens virkninger	356
4.1 Hovedregel	356
4.2 Foreldede fordringers restverdi	356
4.3 Pantesikkerhet mv.	358

XVI

PENGEKRAV I FORBRUKERFORHOLD	360
1. Innledning	360
2. Lovgivning	365
2.1 Oversikt	365
2.2 Forbrukeren som kreditor eller debitor	368
3. Særbehandling av forbrukerforhold uten direkte grunnlag i lovgivning	370
3.1 Innledning	370
3.2 Motregning	370
3.3 Tilbakesøking og tilleggsbetaling	372
3.4 Foreldelse	373
3.5 Kausjon	373
3.6 Forbrukerens detensjonsrett og erstatningsansvar ved rettslig villfarelse	374
4. Forbrukerbeskyttelse og beskyttelse av finansinstitusjoner økonomiske soliditet	377
4.1 Innledning	377